

ÅRSHEFTE 2012

 Byneset historielag

17. ÅRGANG

LØSNING PÅ JULENØTTER 2011

30 SPØRSMÅL SOM JULE-QUIZ

	SPØRSMÅL	SVAR
1	Hvilket yrke har Newman i TV-serien "Seinfeld"?	POSTMANN
2	Hvilken av Kanariøyene ligger nærmest Afrika?	FUERTEVENTURA
3	Hva/hvem er amerikaneren Peter Falk kjent for/som?	COLOMBO
4	Fra hvilket land kommer matretten "sushi"?	JAPAN
5	Hva slags insekt er en admiral?	SOMMERFUGL
6	Hvilket rederi forbinder du med John Fredriksen?	FRONTLINE
7	Hvor mange øyne har en terning?	21
8	Hvilket Beatles-medlem spilte trommer?	RINGO STARR
9	Hvilken religion er den dominerende i India?	HINDUISME
10	Hvilken eventyrfigur er vennen til Wendy?	PETER PAN
11	I hvilken konsentrasjonsleir døde Anne Frank?	BERGEN BELSEN
12	Hvilke to fiskeslag kan brukes til lutefisk?	TORSK OG LANGE
13	Hvilken idrett forbinder du med Martinus Grov?	BUESKYTING
14	Hvor i Norge er endepunktet for E6?	KIRKENES
15	I hvilket land har Reulf Steen vært norsk ambassadør?	CHILE
16	I hvilken grønnsak finner vi fargestoffet karoten?	GULROT
17	Kan du et annet ord for anførselstegn?	GÅSEØYNE
18	Hvem spiller Eva Peron i filmen "Evita"?	MADONNA
19	Hvilken hunderase er den minste i verden?	CHIHUAHUA
20	Hva heter teatergaten i New York?	BROADWAY
21	I hvilken by ligger Spansketrappen?	ROMA
22	Hvem var statsminister i Israel fra 1969 til 1974?	GOLDA MEIR
23	Hvem var Norges første statsminister?	FREDRIK STANG
24	Hva slags materiale arbeider en stukkator med?	GIPS, KALK, SAND
25	Hvem er sveitsergarden livvakt for?	PAVEN
26	Hvilken norrøn gud hadde bare ett øye?	ODIN
27	Hva vokser under jorden, har et uspiselig skall og selges i poser?	PEANØTTER
28	I hvilket år begynte den 2. verdenskrig?	1939
29	I hvilket år skjedde ulykken ved atomkraftverket i Tsjernobyl?	1986
30	Hva het, ifølge tradisjonen, mor til Jomfru Maria?	ANNA

Vinnere av JULENØTTER 2011:
Helge By, Roger Metlie, Eva Kristin A. Krogstad.

Innhold

Til alle Bynesinger!	4
Symboler på dåpskjoler fra 1800-tallet	5
Da sagdammen brast	7
Nordmenn har skålt i 2900 år	9
Kvikkleirskredet 01.01.2012	17
Husmannsliv på Byneset anno 1882	24
Forskningsdag i Onsøyhåggån	29
Da Hagavatnet gikk ut	31
Etterlysning	34
17.mai feiring for 110 år siden	35
Vegminne	35
Klapptelegraf på Flakk	36
Kongens fortjenstmedalje til Arne Håbjørg	37
Julenøtter 2012	38
Julegavetips	39

Tekst/foto

Forsidefoto, Kirsti Klemetsaune
Baksidefoto, NVE

Foto i:
Årsmeldingen,
Dåpskjoler, Ingegjerd Opland
Forskningsdagen, Ingegjerd Opland

Husmannslivet på Byneset gjengitt,
med tilatelse fra avisa GAULA. Tekst
og foto Vigdis Myrdal.

I redaksjonen

Inge Olav Berg og
Erik Klomsten.

Medlemskontingent

Kr 100,- pr. person.
Se giroinnlegg i midten av heftet. Husk
å skrive på hvem innbetalingen er fra og
merke medlemskontingent eller gave.

Historielagets møter våren 2013

Vil bli annonser som e-post, oppslag og
annonser i Menighetsbladet og idretts-
bladet.

Har du en historie fra
Byneset, eller noe lignende
– lang eller kort, som
du mener kan være av
interesse for neste års
juleblad, så er det bare å ta
kontakt med Historielaget.

Til alle Bynesinger!

Vi har igjen lagt nesten et år bak oss, og en sommer som for de fleste av oss føltes som om den aldri kom i gang. Vinteren er over oss og for de ivrigste på ski, har det vært noen fine dager oppe på "Marka." Men som mange med meg, hilser jeg ikke snø, is og kuldegrader like velkommen som før!

For Historielaget startet året med Årsmøte 5. mars i Rye samfunnshus. Vi viste en film om taktekking med spon. "Spon-tekking og tekjardugnad i Skaun i 1970," som vi hadde fått lånt av Skaun historielag. Det var stor interesse for filmen, da flere av de 60 fram møtte hadde vært med på taktekking med spon i yngre år. Ellers årsmøtesaker, regnskap og valg. Styret ble som følgende:

Leder og sekretær:	Torger Onsøyen
Nestleder:	Ola Elvrum
Kasserer:	Ingegjerd Opland
Styremedlem:	Jarle Haugum, med ansvar for salg og kalender.
Styremedlem:	Inge Olav Berg, med ansvar for Årsheftet sammen med
1. varamedlem:	Erik Klomsten, som også innkalles på styremøtene.

Innkalt blir også Bjørn Haug, leder for Onsøyhåggån.

Vår møte 16. april. Vi hadde besøk av "Treibitmerra og Seppeldal'n," alias Unni Ulltveit og Tor Erik Jenstad. Her fikk vi musikk og dialektprat, kombinert med fine naturbilder.

I år flyttet vi vår historiske vandring til

Byen. Historiker Terje Bratberg møtte oss ved Nidarosdomen, og vi gikk utover Kalvskinnet til Ila kirka og veitene tilbake til Kieglekroa. 35 møtte opp og hørte på en opplagt og humorfylt Terje Bratberg.

Nytt av året var vårt Friluftsteater 1. september i Onsøyhåggån. Det handlet om livet til de 12 som bodde der, og var lagt til dagen før eldste sønn utvandret til Amerika i 1882. Av 8 unger reiste 4 til Amerika. Teaterstykket passet godt for boka vår i år, men å sette opp utendørs teater, er en risikosport i "Trønderværet."

Vi var heldige denne lørdagen og 200 møtte opp, men tør ikke tenke på om vi hadde vært en dag seinere ute! Ide og manusforfatter var Ingegjerd Opland, regi ved Roar Wik, lyd Sigurd Ellingsen, og ellers en stor takk til alle medvirkende som stilte velvillig opp.

Dette er godt beskrevet av Vigdis Myrdal et annet sted i heftet.

Det er i år fjerde år på rad at vi gir ut bygdebok. Årets bok: "Husmannsvesenet og utvandringa til Amerika," er nr. 7 i serien vår. Det er ei stor bok på alle måter, nesten 500 sider, 200 bilder og 18 sider med kart. Før om åra har rundt 30 personer vært i arbeid, men i år har to, Arne Håbjørg og Knut Olav Aasegg, stort sett stått for hele boka.

Vi hadde lanseringskveld 2. november i Rye samfunnshus. Det var sang av Seniorkoret og Songlaget Våren. Hovedforfatter Arne Håbjørg fortalte hvordan arbeidet hadde foregått, og redegjorde for den ferdige boka.

Berit Sæter Utstrand kom med en god

bokanmeldelse. Hun hadde lest tre ganger korrektur og kjente boka godt.

For sin innsats på mange felt gjennom mange år, fikk Arne Håbjørg som overraskelse overrakt Kongens fortjenestemedalje denne kvelden av assisterende fylkesmann Brit Skjelbred. Av Arnes meritter kan jeg nevne: 50 år som aktiv sanger og æresmedlem i Songlaget Våren, Sør-Trøndelag Sangerforbunds høyeste utmerkelse, arbeid i Ungdomslag, og en av initiativtakerne til at Byneset historielag ble startet i 1994, senere leder av laget i flere år. Leder for komiteen for "Gårds- og slekthistorien på Byneset," og ikke minst årets bok som han nesten har stått for alene.

Bevertingen sto fotballjenter fra Byneset idrettslag for på en utmerket måte, som vi er takknemmelige for. Anne Wik hadde tatt opp film fra teaterstykket i Onsøy-

håggån 1.september, som ble vist denne kvelden. Imponerende av en 15-åring!

Det ble en vellykket kveld med 200 fram-møtte, og godt salg av boka.

Også i år stor takk til alle som utfører arbeidet med Historielagets årlige produkter. Jarle Haugum og Solfrid Engen med kalenderen, Inge Olav Berg og Erik Klomsten med Årsheftet, og ikke å for-glemme alle som hjalp oss i forbindelse med friluftsteateret i Onsøyhåggån.

Styret i historielaget er glad for den store oppslutningen om lagets arbeid, men ønsker at flere benytter giroen midt i Årsheftet, og blir medlem av bygdas historielag. Vårt ønske er at arbeidet vi gjør og spesielt bygdebøkene vi gir ut, vil være med å dokumentere "Bynesingen" for senere slekter.

For styret i Byneset historielag
Torger Onsøyen

Symboler på dåpskjoler fra 1800-tallet

Da Byneset bygdekvinnelag arrangerte utstilling av dåpskjoler i Byneset kirke 29.- og 30.september, ble det utstilt mange farga dåpskjoler fra 1800-tallet.

Guri Aune som er leder i Byneset husflidslag sier dette om symbolene på kjolene:

Dåpskjolene ble pyntet med metallblonder. Disse skulle holde onde makter borte. Blondene var ofte kniptet. Kjolen ble dekorert med rosetter av silkebånd som kunne være symbolet på evigheten (sirkel).

Border som gikk i sikksakk kunne symbolisere vann, som et tegn på livet, det livgivende.

Perler og pynt, formet i trekant var ofte symbol på treenigheten eller Guds øye.

Kors og hjerter er også symboler som ble brukt.

Kjolene var lange for å symbolisere at man skulle vokse seg inn i troen.

Dåpskjolen ble brukt av både jenter og gutter.

Det var luene som viste om det var gutt eller jente. Guttene hadde 3, 4 eller 5-blads luer som var pyntet med metallbånd, perler og som oftest en rosett i bakhodet der bladene var sydd sammen.

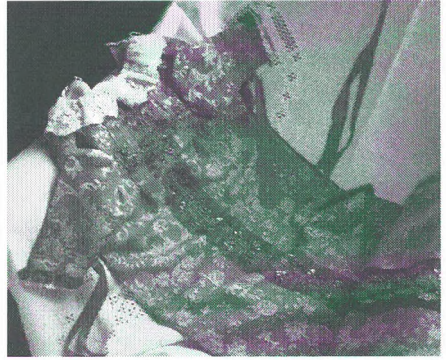
Jenteluene hadde kyseform, de var også dekorert med samme pynt som guttene.

Symbolene var viktige for at den lille best skulle beskyttes og få et godt liv.

Det var overraskende for oss i bygdekvinnelaget at det fantes så mange av disse dåpskjolene på Byneset.

I ettertid besøkte vi gårdsmuset på Lerdaahl, og Anna Kviseth viste oss nok en kjole som lignet de som var med på utstillinga. Denne ble sydd til Torger A Kviseth i 1823.

Her ser dere to bilder av kjolen ett av forsida og ett av baksida.

På baksida er det sydd inn et mykt bomullsstoff. Dette var lett å skylle når dåpsbarnet etter den ofte lange turen til kirka, ble våt bak. Den dyre brokaden på framsida ble da spart for unødvendig vask.

Vi tar med noe av det som stod i menighetsbladets oktobernummer:

Farga dåpskjoler fra 1800-tallet.

Her har vi gjengitt en del av beskrivelsene som eierne har skrevet om disse kjolene.

Beskrivelsene starter fra venstre på bildet av de 9 kjolene.

1. Denne kjolen er funnet under restaureringen av Snillet Gård. Kjolen er vurdert ved Nordenfjelske Kunstindustrimuseum og tidfestet tilbake til århundreskiftet 17-1800.
2. Lensmann Knut Høstad ble døpt i denne dåpskjolen i 1869.
3. Dåpskjolen tilhører gården Rye Nedre Rabben. Man mener at Guri Arntsdatter Frøset f.1815 på Frøset, hadde med seg kjolen da hun giftet seg med Jon Torgersen Onsøyen i 1869.
4. Denne kjolen er også funnet under restaureringen av Snillet Gård. Kjolen er vurdert ved Nordenfjelske Kunstindustrimuseum og tidfestet tilbake til århundreskiftet 17-1800.
5. Dåpskjolen ble først brukt av Anders Hanger i 1895.
6. Tilhører familien Engtrø, Flak Råen. Trolig er den brukt første gang i 1874.
7. Dåpskjole fra Engen. Først brukt i 1885.
8. Dåpskjole fra ca 1880. Tilhører Kirsten og Asvar Rye
9. Sydd i 1841. Tilhører Lars O.K. Braa, Larsstu.

Da sagdammen brast

På Byneset var det rundt 1900 flere sager som ble drevet med vannkraft. Da var det enten en stor naturlig bekk som rant like forbi sagplassen, eller så var det en mindre bekk der det var bygget en kunstig dam med utslippsluke, slik at tilstrekkelig vann kunne slippes ut hver gang en skulle sage. Vannet drev et stort vasshjul som igjen drev selve saga.

Slike sagdammer var bygget på flere plasser. I Kvisetbekken var det en stor dam nokså langt oppe i marka i dalen mellom Bykleivåsen og Høgpeilen. På åsen ovenfor Gaustadgårdene var det også en tilsvarende sagdam. Den ble senere også brukt som drikkevannskilde.

Denne historien handler om en demning som var bygget i nedre kant av Øvre Vintermyra, i min barndom bare omtalt som Dammyra. Gravabekken, som har sin opprinnelse i Rognsvannet og renner gjennom denne myra og ut i sjøen mel-

lom Skogstad og Bråaunet, var for liten til å kunne være pålitelig drivkraft til en sag. Bare i korte perioder med flom i bekken var den stor nok. Derfor ble det bygget en større demning med tappeluke for at en kunne sage når det passet inn i gårdsarbeidet ellers. Restene etter demning og fester for damluka har vært synlig like opp til vår tid. Når en ville sage ble luken åpnet tilstrekkelig slik at nok vann for å drive saga ble sluppet ut. Dette var før nåværende Ringvollvei var bygget og saga ved Kleivplassen var plasert på østsiden av bekken der veien nå går. Uten at vi vet det helt sikkert så var denne saga sannsynligvis en oppgangssag. Det vil si at sagbladet sto horisontalt og var langt og kraftig. Bladet ble drevet opp og ned, i motsetning til på sirkelsageneder bladet går rundt. På gamle materialer kan en som regel se tydelige tversoverstriper etter sagtennene, noe som viser at matriale-

ne er skåret på oppgangssag. Jeg har selv sett gamle fjøler med slike merker her i nabolaftet, noe som viser at det en gang har stått en oppgangssag i området her.

En tidlig morgen i 1898 ble Arne Peder- sen Haugbjørg sendt avgårde opp i mar- ka for å åpne luka i sagdammen. Arne P. Haugbjørg var født i 1886 og var slik ikke blitt tenåring enda, da han fikk denne viktige og ansvarsfulle oppgaven. I følge muntlige overleveringer så var det bonde Anders Håbjørg som skulle skjære tøm- mer denne dagen. Det er Arne Håbjørg, barnebarn av Arne P. Haugbjørg fortel- ler dette. Historien viser oss også litt om hvilke oppgaver som ble lagt på barn og unge i tidligere tider. Alle på gårdene måtte hjelpe til fra tidlig alder av med an- svarsfulle og ofte slitsomme arbeidsopp- gaver.

På vei oppover mot sagdammen møtte Arne store vannmasser. Det var med nød og neppe han greide å unngå å bli tatt av flommen ved å springe opp i dalsida. Det viste seg at vannpresset hadde sprenget damluka og så hadde vannet begynt å grave vekk demningen, slik at alt vannet etter hvert fikk fritt utløp. Det var enn- orme vannmengder som ble sluppet løs. Folkene nede ved saga hørte bruset av vannet før flommen kom og kunne løpe i sikkerhet slik at ikke noen ble skadet. Vannmassene tok med seg sagbenken og det andre utstyret nedover bakkene og vi- dere utover den over 300 meter lange fla- ta og helt ut i elva og sjøen. At saga med benk og utstyr ikke satte seg fast på denne lange ferden over ellers tørt land, tyder på at vannmassene må ha vært enorme og at det tok lang tid før dammen ble tom. Siden drev alt videre med flomvannet og

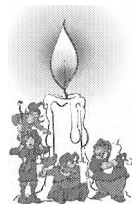
elvastrømmen helt over til andre siden av fjorden.

Min bestefar, Jørgen Løvseth, fortalte meg historien om denne flommen mens jeg var barn. De måtte mobilisere mann- skap og ta notbåtene i nausta ved kom- munegrensa mot Leinstranda og hente sagbenken og annet utstyr helt borte ved Mannsfjellet mellom Buvika og Bør- sa. Det tok lang tid og var et enormt slit og taue alt utstyret tilbake til Byneslandet slik at de fikk det på land. Med bare robå- ter og årer som drivkraft er det forståelig at slepet tok sin tid. Noe av tømmeret som var lagret ved saga ble også gjenfunnet og berget.

At sagbenken havnet helt over på andre siden av Gulosen har sin forklaring i flomvannet fra sagdammen, men skyld- tes også et Gaula hadde et annet løp på den tiden. De store leir- og myrrasene fra Brådalen tidligere på 1800- tallet hadde stengt elvløpet slik at elva ved Skogstad- gårdene tok retning rett over mot Buvika. Først ved storflommen i 1940 kom Gaula helt tilbake med sitt nåværende leie langs Byneslandet.

Vann er noe av det mest nødvendige for oss og er som regel en god venn og tjener, men kan også av og til bli en farlig fiende.

Sivert Løvseth.

Nordmenn har skålt i 2900 år

Allerede før Roma ble grunnlagt som by skålte nordmenn. Drikkeskåler fra rundt år 800 før Kristus avslører at det å drikke sammen var viktig under rituelle seremonier

At gjenstander av tre bevarer i bakken gjennom flere tusen år, er ytterst sjeldent. Enda mer sjeldent er det at så gamle tre-gjenstander er vakkert utskårne.

Norge innehar en av de mest sjeldne treskatter i Nord-Europa: 11 bevarte gjenstander ble i 1899 funnet av arbeideren Knud Byahagen under torvgraving i Gollåsmyra på Byneset like utenfor Trondheim. Det såkalte Høstadfunnet representerer et uvanlig eksempel på treskjærer-kunst fra bronsealderen.

En av drikkebollene med vakker utskåret meanderbord langs siden.

FOTO: NTNU VITENSKAPSMUSEET

FOTO: VIA NTNU/VITENSKAPSMUSEET.

& laquo; Skammelen» fra Høstadfunnet, laget i bjerk og cirka 30 centimeter bred, med fire små utskårne føtter på baksiden, er helt unik i norsk sammenheng, takket være sine uvanlige utskjæringer med bl.a. fire hestehoder og solkors, og sin høye alder på ca. 2800 år.

FOTO: NTNU VITENSKAPSMUSEET

FOTO: VIA NTNU/VITENSKAPSMUSEET

C-14-dateringer viser at flere av gjenstandene er fra cirka 800 f. Kristus. Det er cirka 50 år før Roma ble grunnlagt som by (i år 753 f. Kristus). Egypts pyramider i Giza hadde da allerede stått i over 1000 år.

Høstadfunnet besto opprinnelig av 13 gjenstander, hvorav 11 i dag er bevart: 10 «beholdere» i tre av ulik form og størrelse, samt en merkelig gjenstand, lik en lav skammel. På grunn av sine vakre utskjæringer er «skammelen» mest kjent. De 10 «beholderne» omfatter to større fat, en stor bolle og syv mindre skåler. ▶

Rituelle seremonier

Hva ble så gjenstandene fra Høstadfunnet benyttet til? Kan de kaste lys over nordmenns drikkekultur for 2800 år siden?

– Trolig er tregjenstandene blitt brukt i gjentatte ritualer over lengre tid, sier doktorgradsstipendiat Merete Henriksen ved NTNU Vitenskapsmuseet i Trondheim. Hun forteller at Høstadfunnet føyer seg inn i rekken av flere andre funn av kar, fat, kopper og drikkehorn fra graver og depoter i Sør-Skandinavia (Skåne/Danmark) og Europa forøvrig.

– Det vitner om betydningen av det å drikke som del av rituelle seremonier. Å være i besittelse av noe å drikke fra og å drikke sammen med andre – kanskje også det å utbringe en skål – synes dermed å gå flere tusen år tilbake i tid. Å drikke for en samlende grunn brakte folk sammen og styrket kraften i det menneskene ønsket å oppnå, eventuelt dyrke, hylle. Slik sett har ikke drikkekulturen forandret seg vesentlig frem til i dag, selv om det å drikke og skåle sammen i moderne tid ikke har den samme rituelle tilknytning som for flere tusen år siden. Vi vet for øvrig ikke hva de drakk. Men i graver fra bronsealderen både i Danmark og på Kontinentet har man funnet kar med spor etter mjød¹, øl eller en slags blanding av de to drikkeene, sier hun.

Gjentatt tradisjon

Mens Høstadfunnets to fat har vært brukt til servering av mat, den store bollen til servering av drikke, har de syv mindre skålene eller bollene vært individuelle drikkekar. Sammen har bollene og fatene trolig fungert som en funksjonell enhet for servering av en gruppe på syv-ni personer.

– Bollene og skammelens datering – sammen med sporene etter slitasje og reparasjoner – tyder på at samlingen av mennesker til disse rituelle handlingene har funnet sted flere ganger over tid. Det å drikke i rituell sammenheng må ha vært tradisjon, sier Merete Henriksen.

Hittil har depotfunn som Høstadfunnet vært betraktet som ofringer. Men det kan også være andre forklaringer, som Merete Henriksen skal jakte på i månedene som kommer. En teori er at nedleggelsene av gjenstandene i myren kan ha hatt tilknytning til selve ritualet. Hennes undersøkelse inngår i en doktorgradsavhandling som omhandler bevisst nedlagte funn fra våtmark i Midt-Norge fra senneolitikum og bronsealder, dvs. perioden 2300–500 f. Kristus.

Godt bevart

– Bare i svært sjeldne tilfeller bevarer forhistoriske gjenstander av organisk materiale som tre, sier Merete Henriksen.

– Myrfunn er spennende fordi de gjennom å være så godt bevart, gir oss glimt av fortidsmenneskets liv og virke som det ellers kan være vanskelig å få innblikk i. For en arkeolog er det også fascinerende å jobbe med gjenstander som tilsynelatende er så skjøre, men som likevel er bevart etter flere tusen år. Man føler at man kommer fortidsmennesket nærmere, og at den lange tidsforskjellen viskes ut.

Bak disse husene ved Byneset ble funnet av tregjenstandene gjort i 1899.

FOTO: NTNU VITENSKAPSMUSEET

FOTO: VIA NTNU/VITENSKAPSMUSEET

Bevaringsforholdene i myr er gunstige fordi mangelen på oksygen hindrer fremvekst av nedbrytende organismer. Høstfunnet besto i hovedsak av gjenstander av bjerk, men også hegg og furu er representert.

Skålene av bjerk er hulet ut av rikuler eller koter. «Skammelen» av bjerk – en cirka 30 centimeter bred skjoldformet plate med fire små utskårne føtter på baksiden – er dekorert med slangeformede dyrekropper med hestehoder rundt en sirkel med et trådkors i midten.

– Sirkelen har vært tolket som et solsymbol, sier Merete Henriksen.

– Både hest og sol inngikk som viktige element i bronsealderens symbolikk. Vi har funnet lignende symbolikk avbildet som helleristninger, dessuten på rakekniver, sier hun.

Gåtefull «skammel»

«Skammelen» som sammen med to av karene er datert til å være eldst, har forundret forskerne. Man vet rett og slett ikke hva den har vært brukt til. Både et slags bord, en hodeskammel eller et magesmykke har vært foreslått.

– Men det er funnet rester av et svart stoff i enkelte av fordyppingene og i sprekker i skammelen. Nå er prøver sendt til analyse ved Institutt for kjemi ved NTNU. Vi håper svaret derfra i løpet av de nærmeste ukene kan gi oss en pekepinn om hva skammelen har vært brukt til. Uansett representerer «skammelen» noe av det ypperste vi kjenner av treskjærerkunst fra bronsealderen i Nord-Europa, sier Merete

Henriksen.

Mye tyder på at gjenstandene var i bruk gjennom lengre tid før de ble deponert i myren. For man har funnet spor etter reparasjoner på karene. Men også gamle sprekke-dannelser er oppdaget. Dessuten, ett av karene kan være opptil 300 år yngre enn de andre gjenstandene i funnet.

Funnet på Byneset utenfor Trondheim har atter en gang bekreftet at vår svært fjerne fortid er mye nærmere oss enn vi tror. Å drikke knyttet menneskene sammen, den gang som i dag.

NORGE 800 f.kr. Jordbrukssamfunn med stort innslag av jakt, fiske og sanking. Samhandel med Sverige, Danmark, Tyskland. Folk bodde i langhus 18–20 meter lange, ofte med en del avsatt til husdyr. Forholdsvis mildt klima. Bronse ble benyttet både til våpen, redskaper og ornamentikk. Vogner ble brukt til transport og religiøse seremonier. Ingen byer og intet skriftspråk. Samfunnet var organisert under høvdinger og storfamilier.

Gjenstandsnedleggelse: Plassering av gjenstander i myr og vann har vært en utbredt skikk over store deler av Europa i forhistorisk tid. Funnene er ofte spektakulære, takket være gode bevaringsforhold og fordi de i myr og vann har fått ligge urørt. Blant funn kan nevnes moselik med bevarte rester av hud, hår og negler, tekstiler, bronselurer, prangende smykker og våpen/våpenutstyr.

Title: Rituell Øldriking

En tradisjon som er svært gammel i vår kultur, er den rituelle drikkingen som foregikk under årets høytider og ved an-

dre viktige begivenheter. Til hverdags levde folk med et enkelt kosthold uten særlig variasjon. Vassgraut og surmelk var nok stort sett det som fantes på menyen, så man kan skjønne at folk satte stor pris på god drikk og god mat ved spesielle anledninger.¹

Man arrangerte store drikkelag hvor hver familie skulle ha med seg en bestemt mengde øl, eller naboer kunne samarbeide med bryggingen (*sambur* *Öröl*). I gamle lover² kan vi lese at det måtte brygges store mengder øl til jul, og alle eldre kilder kaller det "å drikke jul". Det var ikke bare å drikke slik man selv ønsket det, man drakk ølet etter bestemte ritualer. Ølet viet man til godt år og fred³, og før man sendte rundt drikken ble den til-egnet en gud, en avdød slektning eller andre viktige personer. Festene sluttet ikke før alt var drukket.

I førkristen tid hadde vi fire årlige høytider som i prinsippet ble bestemt av astronomiske hendelser, det var vintersolverv, sommersolverv, vårjevndøgn og høstjevndøgn. Etter innføringen av kristendommen fortsatte man å møtes i slike drikkelag, og man begynte å kalle dem for gilder⁴. Der praktiserte man fremdeles den rituelle drikkingen, men i stedet signet man drikk til Gud, Kristus, Maria og de forskjellige katolske helgener. Gildene ble som en institusjon der "gildebrødrene" skulle hjelpe hverandre hvis noen var i en vanskelig situasjon. Gildene ble forbudt etter reformasjonen, men folk fortsatte å arrangere såkalte bedelag. De som hørte til et bedelag hjalp hverandre med dugnadsarbeid og økonomisk støtte, spesielt ved arrangementen av bryllup og når de nygifte skulle etablere seg.

Den rituelle drikkingen er en gammel indoeuropeisk tradisjon. På sanskrit kaltes den hellige drikk for *medha*, som vi kan oversette til "offer". Dette må være den samme honningbaserte drikk som vi kjenner som mjød. På 300-tallet fvt. beskrev Pytheas fra Massalia at befolkningen i landet Thule laget en drikk som bestod av korn og honning, og i Cæsars skildringer av gallerkrigen kan vi lese at germanske stammer hadde dekorerte uroksehorn som de brukte som drikkekar under sine store fester.

Spesielle drikkeskåler har vi brukt her i Norden siden bronsealder⁵. Størrelsen på gamle ølboller viser at det måtte være mange som møttes ved slike sammenkomster. Enkelte av disse kunne romme opptil 30-40 liter øl og man dekorerte dem som regel med skurd eller beslag. De store ølbollene satte man på bordet, og fra dem ble det øst i mindre kar som folk kunne drikke av⁶. Av drikkebeget har vi flere typer som ble benyttet, drikkehornet er den mest rituelle og eldste typen av disse. Mange horn fra middelalderen er fremdeles i god stand, og dette viser at de har vært viktige gjenstander som har betydd mye for folk. Det er flere sagn tilknyttet drikkehorn, og mange sies å ha tilhørt de underjordiske. Mest benyttet av drikkebegene er den vanlige ølskålen, et rundt stykke uthult tre som ofte er rikt dekorert. I nyere tid har det vært populært med rosemaling, og spesielt det å skrive visdomsord på dem.

Eksempel fra ølbolle i Rauland datert 1779:

"Ud af min gule krop,
en bonde før har drukket,
og med en enskiels kop,

sin tonges bran(d) udslukket.

Et veldig rus han fik,
saa knapt han kunde stå,
men som det gick med ham,
saa kand det flere gaa.”

Enkelte steder har man lokale tradisjoner med drikkekar, som ser annerledes ut enn den vanlige drikkeskålen. På vestlandet var det for eksempel vanlig å tappe ølet i en kjenge, denne kan lett kjennes igjen med sine to krumme håndtak som ofte er formet som dyrehoder. En kjenge kan romme flere liter, og de eldste typene var av mindre størrelse og utstyrt med dragehoder. De gamle kjengene er også enklere å drikke av i motsetning til de nyere og store typene. Et annet drikkekar som er utstyrt med håndtak formet som hestehoder er staupe. Denne er sammensatt av staver, og brukt på samme måte som ølskålen som man sendte rundt bordet. ”Alle drakk av samme staupe” sies det. En type drikkekar som spesielt var laget for å bære ølet og til å skjenke med var trøyssen. Den har et flatt håndtak og en kort utskåret tut som kan minne om de mange tutehankkar av leire, som er funnet i flere kvinnegraver fra eldre jernalder. De minste ølskålene kalles for einskildskopper, og slike har vært brukt i rituell sammenheng i ”senere” tid. De har mest sannsynlig overtatt de gamle drikkehornenes bruksområde, og navnet kommer enten av å skille/utrede (forklare skålen). Eller av at hver og en, enkeltvis (einskils) drakk opp alt sammen før det ble fylt opp til nestemann. Til å fylle einskildskoppen kunne man for eksempel benytte en ølgås. En ølgås er et kreativt og rikt utsmykket drikkekar som kan minne litt om kjengen, vakkert utskåret som en hane, høne, and

eller en annen fugl som fløt rundt i den store ølbollen. Det er også bevart mange ølkanner her i Norge, men de er nok av nyere dato og kan ha tyske kanner fra 1500-tallet som forbilde. De er som regel sammensatt av staver og har et vippelekk, og de som er beregnet til å skjenke med har en lang tut.

Selv om vi hører mye om mjøden i kvad og eddadikt, var nok ølet den mest vanlige drikken under høytidene. Man tror at mjøden var en drikk som var forbeholdt høytstående personer som skaffet honning fra Danmark og England; på denne måten kunne mjøden representere velstand og makt i samfunnet. I motsetning til mjøden så kunne ikke ølet lagres over lengre tid, og derfor brygget man det spesielt til høytidene. Ølbryggingen var en hellig handling som folk hadde stor respekt for, alle stadier fra såingen av kornet til selve tappingen var viktige tradisjoner som de utførte med ærefrykt. Kornet som skulle brukes til brygging skulle såes på det beste stedet, og samtidig ofret man noe av det forrige ølet man hadde brygget for å gi det sin kraft. I bryggerhuset skulle man vise respekt for bryggingen, helst skulle man ha på seg søndagsklærne. I myten om Suttungs mjød får vi vite at gudene spyttet i et kar som et tegn på fred mellom æsene og vanene, og det å spytte i ølkaret har før i tiden vært en vanlig måte å tilsette en drikk de enzymer for å starte den viktige gjæringsprosessen. Vi må anta at det var flere ritualer som var tilknyttet bryggingen, men at de fleste av disse vil forbli ukjente. Noe av det som har overlevd er for eksempel det å ofre litt vørter⁷ i ilden, eller det å skvette litt i hjørner eller andre steder for å gi det til vettene.

Man kunne også beskytte ølet mot troll-
dom og spesielt oskoreia ved å tegne kors
på ølkaret, legge stål oppi det eller henge
stålet rett over ølkaret. Den mest kjente
tradisjonen er at ølet må brygges på vok-
sende måne og ved flo sjø.

Utenom høytidene var det ikke vanlig å
drikke øl, men det var alltid lurt å ha litt
på kaggen i tilfelle man fikk besøk. Det å
møte gjestene utenfor og å skjenke dem
når de kom, var en rituell skikk som kvin-
ner skulle utføre. I Valhall var det skjen-
kemøyer eller valkyrjer som serverte
einherjene, slike kan vi se avbildet på de
gotlandske billedsteiner fra jernalderen
og på enkelte gullgubber og amuletter. Av
alle drikkehorn som er funnet i gravhau-
ger er det påfallende mange som stammer
fra rikt utstyrte kvinnegraver.

Ved spesielle anledninger har folk satt ut
mat og drikkeoffer på gravhauger og ved
tuntrær, også andre steder som låven eller
ulike steder inne i huset har vært benyttet.
Ølet ble uthelt eller satt frem i en skål, og
fra Valdres er det bevart et vers som ble
fremsagt ved en slik offerhandling:

"Aa væl vøro de.

Aa væl va du, Aagot Syndrol.

Aa væl va du, store Hølge.

Heil aa sit i fre."

På fagspråket kalles rituelle uthellinger
for libasjonsoffer, og dette må ha vært en
viktig handling langt tilbake i indoeuro-
peisk tid. Man mener at det er etymolo-
gisk sannsynlig at ord som betyr "utgytt"
og "uthelt" kan settes i sammenheng med
ordene som ble valgt til å betegne de ger-
manske guddommaktene⁸.

Under høytidene ble den hellige drikken
tilegnet og rituelt gitt til en høyere makt.
En person i drikkelaget holdt en tale, et

"føremæle" for denne. Og deretter sendte
han rundt det innviede beger, slik at de
deltagende ble en del av de guddommeli-
ges samfunn. Man drakk gudenes velsig-
nelse i seg, og man drakk av kjærlighet
til dem. På samme måte drakk man med
sine avdøde forfedre og æret dem, og til
gjengjeld gav de døde dem sin heil og
kraft. Det innviede beger kalte man en-
ten full eller minne. Man har prøvd å for-
klare disse betegnelsene med at full var
det man drakk for gudene, mens minne
var for de avdøde forfedrene. Den mest
sannsynlige forklaringen er at full er den
eldste betegnelsen, og at minne overtok
etter hvert ved innføringen av kristen-
dommen. Betydningen av ordet "full" er
ukjent, men vi kan tenke oss at et innviet
beger var *full* av den guddommelige kraft
(års ok friðar).

I jula kom folk sammen på liknende må-
ter som det vi gjør i dag, de spiste innviet
kjøtt fra offerdyrene og de drakk det inn-
viede juleølet. Hvis du ser på en gammel
primstav så er tegnet for 1. juledag ofte
et drikkehorn, og et omvendt drikkehorn
den 13. januar som et tegn på at ølet skul-
le være drukket opp. Man dekket også
bordet med mat og øl for usynlige gjes-
ter "jolesveinane", og på julaften skulle
man sette igjen mat og drikke til dem.
Ølet som ble satt igjen kaltes for "drøvøl"
(draugøl), og hvis noen sølte noe på gul-
vet skulle det bli liggende. Dagen etter
samlet man disse restene og gav det til dy-
rene på gården. Kjelleren skulle også stå
ulåst slik at julesveinene kunne forsyne
seg. Noen steder hadde man tradisjoner
der man dekket på til en eller flere usyn-
lige personer, for eksempel haugebonden,
slik at de kunne spise og drikke sammen

med ham. Det var en fast skikk at det ble drukket til minne om forfedre og fremstående personer, og på denne måten kunne de bli husket gjennom flere generasjoner. Den som utbringer en skål skulle alltid reise seg i forsamlingen, og som nevnt tidligere skulle det holdes en tale for den man drakk til. Et eksempel som bør nevnes er minneformelen for Olavsbegeter man drakk i katolsk tid:

”Det ærefulle minne til kong Olav den hellige er oppskjenkt her og båret inn. Det skal vi drikke med glede og gammen og den gode konges yndest. Befatt eder ikke med slagsmål eller slett og ussel dårskap, ap verken etter hissige utfordringer eller skråling, fordi denne høyverdige herre, kong Olav, er hersker over landene.”

Man kan tenke seg at føremålet til guder og forfedre kunne utføres på tilsvarende måter, etterfulgt av en hilseformel som for eksempel kunne lyde: ”Jeg drikker deg til Torgrim Torsteinson”. Og når man så sendte rundt det innviede beger, skulle hver og en løfte det i været og fremsi sin hyllest til den man drakk for. Dette kunne være så enkelt som: ”Heil deg Torgrim!”, eller tilsvarende. I Håkon den godes saga står det om midtvintersblotet på Mære, at drikken skulle bæres rundt ilden og at den første skålen skulle vies til Odin. Den drakk de til seier og makt for kongen, og deretter drakk de Njord og Frøys skål til godt år og fred. Å drikke for tre viktige guder har fortsatt som en kontinuitet fra hedenske til de kristne ritualer, at de blir representert som en treenighet er en indoeuropeisk tradisjon. Et gammelt drikkehorn som er bevart fra middelalderen har et beslag med inskripsjon av de tre hellige konger, og fram til midten av

1700-tallet var det vanlig å drikke ”Marias skål” klokken tolv på julenatten. Ved avslutningen av julehøytiden skulle man bruke noe av det siste ølet for å drikke Eldbjørgs skål, dette var for å beskytte seg mot ilden. Eldbjørgdagen har sannsynligvis hatt samme funksjon som romernes ildbergingsfest som het *volkania*, den ble på liknende måter feiret med offeringer til ilden.

Under bryllup hørte det med en rituell drikking etter de var ferdig med bryllupsmiddagen. Da hentet man fram de små einskildskoppene, og man holdt taller, sang viser, framførte kvad eller stever for de nygifte etter hvert som man sendte rundt ”skjelsingene”. Eksempel:

”Mange bonn,
å mykje konn.
Store stuta
med lange honn.”

Når alle hadde kommet med gode ønsker og alt ølet i den store skålen var drukket, kunne gjestene benytte den tomme ølskålen til å overrekke bryllupsgavene. Under gravøl har man også benyttet seg av einskildskoppene, der hver og en fikk sin del av avskjedsølet fra den avdøde. Den skålen som gravølet var fylt i kunne være plassert på kistelokket når man fulgte kisten til graven, da kaltes den for ”velfarskålen”. Noen steder har man også sendt rundt selve skålen, etter at eldstemann i forsamlingen har talt på vegne av den avdøde eller holdt en lovtale over ham. Man drakk etter en spesiell rekkefølge hvor de nærmeste slektninger kom først. Restene av ølet ble uthelt i graven, og skålen ble lagt ned sammen med den døde. Hvis en person døde uten at det var brygget gravøl, kunne man ikke holde begravelse

før ølet var ferdig. Arvøl er en betegnelse som særlig ble brukt om odelsbondens begravelse, da skulle eldste sønn overta gården og det var en rituell overtakelse av høysetet. Den eldste tradisjonen var at arvølet skulle drikkes etter en 30 dager lang sørgeperiode, men senere gjorde man det på samme dag som gravølet. Sjaund er et annet navn som ble brukt om begravelsen, dette kommer av at det var gått ju dager etter dødsfallet.

I Valdres hadde de en meget spesiell ofring på åkeren om våren. Der gravde de et hull i jorden hvor man la ned et hønseegg, og blandet sammen de kornsortene som skulle såes det året. Så satte man en einerbusk over hullet, før de satte seg på knærne og leste fram bønner for seg selv med armene utstrakt i været. Etterpå tok de fram mat og en skål med øl som de sendte rundt, samtidig uttalte de sine bønner og løftet både maten og drikken i været.

Utenom høytidene har man også bese-glet sine avtaler med rituell drikking, festemål er kanskje det mest kjente eksemplet. Dersom man hadde forbrutt seg mot noen eller mislyktes i noe, skulle man drikke et *vítishorn*⁹ for fred og forsoning. Å drikke bragefull er også en rituell handling man kunne gjøre. Da lovt man å utføre en bragd, og under midtvintersblot vet vi at man brukte å holde den ene hånden på offergrisen i det man skulle drikke. Navnet bragefull har også sammenheng med skaldeguden Brage som knyttes til heltediktningen, og i mytologien er det han som tar imot de djerveste krigerne i Valhall. Noe som kan minne litt om denne type lovnader, er de spesielle nyttårsloftene som mange bruker i dag.

De er nok ikke så alvorlige som brage-loftene engang var, men kan dreie seg om mer hverdagslige ting slik som å slutte å røyke eller begynne å trene.

Det er noen drikketradisjoner som mange har hørt om, men som aldeles ikke stemmer med det som ble gjort i virkeligheten. For eksempel det å klinke sammen glassene når man skåler. Dette tror noen kommer fra vikingene, og at de gjorde dette for å vise sin tillit til hverandre. Man skulle klinke hornene så hardt sammen at det skvatt øl fra det ene hornet til det andre, og på den måten var de sikre på at ølet ikke var forgiftet. En annen teori som er veldig populær er den makabre forklaringen av ordet skål. Mange tror faktisk at det kommer av at vikingene brukte hodeskallene til sine beseirede fiender til å drikke med, og at de drakk seg fulle på øl og mjød nesten hele tiden. Virkeligheten er heldigvis ikke så dramatisk, selv om kanskje noen hadde ønsket det. Ordet skål ble først tatt i bruk i senmiddelalderen, og er rett og slett et enkelt navn for det innviede beger. I dag har skålingen mistet mye av sitt religiøse preg, men fortsatt praktiseres skålingen uten at folk tenker så mye på hva som ligger bak. Man kan skåle for vertskapet, for den gode maten eller for andre ting vi vil gjøre ære på, men i de fleste tilfeller sier man bare "skål".

1. Barsøl, festerøl, haustøl, jolaøl, gravøl osv.
2. Gulatingsloven og Frostatingsloven. Da kristendommen kom til Norge ble det lovpålagt at juleøllet skulle signes til Kristus og Sankta Maria, slik at folk ikke kunne vie det til de heden-

- ske gudene.
3. Norrønt: *til árs ok friðar*. Som betyr en kosmisk og samfunnsmessig harmoni, noe gudene råder over.
  4. Av *gjalda*, som betyr å betale.
  5. Et eksempel er Høstadfunnet fra Byneset utenfor Trondheim.
  6. På norrønt kaltes det karet man satte på bordet til å øse av *skapker*.
  7. Vørter og wertiz, se etymologisk hjørne i KultOrg årg. 5, nr 1 (2005)
  8. Å gyte, se etymologisk hjørne i KultOrg årg. 4, nr 1 (2004)
  9. Víti er norrønt for straff eller refs, for eksempel Helvíti.

Kvikkleirskredet 01.01.2012 ved Esp på Byneset

Etter skredet som skjedde på Byneset nyttårsdagen 2012 og ut i fra at vi i fjorårets nummer skrev om kvikkleirskred som hadde gått på Byneset, har vi her tatt med et sammensatt foredrag av Geoteknikker Einar Lykke NVE, omkring hva kvikkleire er og oppstår samt Kari Øverlid, Regiondirektør NVE omkring Krishåndteringen og roller ved hendelser. Dette ut i fra at NVE har ansvaret for Skred i Norge.

I en akutfase er det nødetatene (også kalt Blålysetatene) Polit, Helse og Brann som har hovedansvaret for hendelsen). Utvikler denne seg på en slik måte at disse har behov for forsterkninger for å utføre oppgaven eller ikke har ressurser til å håndtering over lengre tid er Sivilforsvaret Statens Forsterkningsressurs som skal støtte opp under ivaretagelse av de oppgaver som må utføres.

Dersom en krise oppstår vil nødetatene stå for den operative håndtering av liv og helse, men etter hvert skal man over

i en normaliseringsfase og overføring av ansvar til der det hører til.

Ved skredet ble det iverksatt evakueringsoner som beboerne fikk flytte tilbake til etter hvert, ansvaret for evakueringen tilligger Politiet med rådgivning fra NVE og støtte fra i dette tilfellet Sivilforsvaret. Når denne hendelsen gikk over mot en Normaliseringsfase er det kommunen som er den ansvarlige utøver for tiltak som må utføres. Normalt vil en slik overføring i Norge, skje i løpet av 2-3 dager, men ved dette skredet var ikke den formell overtakelsen før på fredag kl 1600.

Håndtering av situasjonen i forbindelse med leirskredet, både operativt og mediamessig er etter forståegpåere være gjort etter læreboka.

Sivilforsvaret som ikke er en nødetat, var på plass med sine første ressurser (telt, lys og varme) ca 45 min etter at de var varslet. (om sivilforsvaret se egen info lengre ned)

Leira får over tid utviklet en tørrskorpe på toppen, ofte 1-2 m tykk. Dette skyldes at leira har vært utsatt for tørke og frost kombinert med at regnvann rikt på oksygen og kullsyre har trengt ned i leira via vegetasjon og rotsystem. Dette har ført til en kjemisk forvitring i leira som har ført til at vi får en fastere skorpe på toppen av leirbassenget.

Hva er marin leire

- Små partikler fra nedbrutt fjell
- < 0,002 mm – eller 25 millioner / cm³
- Kan kun sees gjennom kraftig mikroskop
- Ofte formet som tynne flak eller staver, kubiske korn forekommer
- Leire i naturen inneholder også større partikler
- Jordarten "leire" har mer enn 15% leir-partikler
- Avsatt i havet under og etter siste istid
- Landheving har senere ført leira over havnivå

Kvikkleire er marint avsatt leire med omrørt skjærfasthet $su' < 0,5$ kPa og sensitivitet $St > 30$. Saltinnhold < 0,5 g/l porevann.

Tidligere havnivå – grunnlag for kvikkleire

SKRED-data: Mål, mektighet og volum

Øverslagsmessig:

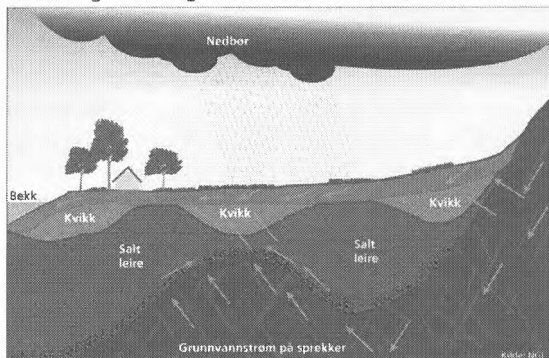
- Skredets lengde ca 350 m
- Skredets bredde ca 100 m
- Skredets dybde ca 8 – 10 m
- Skredets volum ca 300.000 – 350.000 m³
- Utløpssonens lengde ca 900 m langs Ristbekken
- Sidebekker oppfylt i betydelig lengde ("sidespredning")
- Oppdemming av sidebekker opptil 7 m før overtopping
- Skredmassemektighet opptil vel 10 m nedenfor skredport

Roller og ansvar ved SKRED (1)

UTGANGSPUNKTET:

- Grunneier har ansvar for egen eiendom.

Utvasking av salt og dannelse av kvikkleire i marin leire

- Det betyr at ansvar for å sikre egen eiendom ligger hos grunneier (innenfor hva som er "rimelig" å forvente)
- Gjelder forebyggende
- Etter en skredhendelse er ansvaret juridisk og erstatnings-messig for sikring av egen eiendom avhengig av hva som har skjedd og hva som er skadet

VED SKREDHENDELSE MED FARE FOR LIV OG HELSE:

- **Politiet** har ansvar for å sikre allmennheten og enkeltpersoners sikkerhet (Politi-loven § 7, annet ledd).
- Kan pålegge evakuering, også med tvang.
- Kan rekvirere hjelp (Forsvaret, Sivilforsvaret)
- Kan rekvirere faglig bistand*
- Kan (som eneste instans) beslutte tilbakeflytting
- Ansvaret opphører når "sikkerheten" er i varetatt/avklart

NVEs ROLLE:

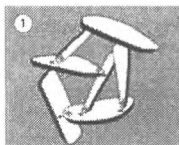
- Regjeringen har gitt NVE oppdrag i å forhindre skader som følge av flom og skred
- NVEs oppdrag er også å forestå nødvendig koordinering av offentlige interesser

- NVE bistår Politiet med skredfaglig bistand, evt. engasjerer eksterne bistand dersom behov
- Skredfaglig bistand er i denne sammenheng knyttet til vurderinger av sikkerhet, evakuering og tilbakeflytting.

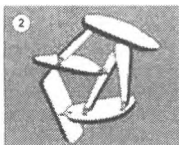
KOMMUNENS ROLLE (2):

- **Kommunen** plikter å treffe forholdsregler mot naturskader slik som bestemt i P&B-lovens §§ 11-8 tredje ledd bokstav a og 28-1, samt ved nødvendige sikringstiltak.
- Kursivteksten indikerer at dette også gjelder eksisterende bebyggelse. Hvor langt plikten går er uklar, og omfatter trolig ikke den juridiske plikten til gjennomføring for egen regning. Forventes avklart nærmere gjennom snarlig forestående St.melding.
- Kommunens ansvar for sikringstiltak antas primært å sørge for at skredområdet blir sikret forsvarlig for allmennheten
- Kan omfatte grunnundersøkelser for å avklare behovet for sikringstiltak
- Kan omfatte for eksempel inngjerding/avsperring av skredområdet (fareområde), evt. utslaking av farlige skredkanter, reetablering av kommunal infrastruktur

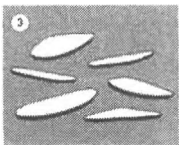
Drama i fire akter

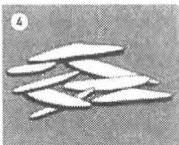
1 Leire med saltholdig porevann: Åpen, men stabil kornstruktur. Saltet binder partiklene sammen.

2 Kvikkleire før ras: Åpen og ustabil kornstruktur. Saltet er vasket ut og bindingskreftene svekket.

3 Kvikkleire under ras: Kornstrukturen kollapser. Overskudd av vann. Tynflytende leirsuppe.

4 Omvært leire etter ras: Tettere og mer stabil kornstruktur, som annen leire. Denne massen blir aldri kvikk leire.

MEDLEMSKONTINGENT for 2013

På motstående side finner du en giroblankett for medlemskontingenten for 2013.

Kontingenten er som før
kr. 100,- pr. Person.

Viktig !

Husk å skrive avsender navn og adresse i avsenderfeltet på Giroen. Det er ikke nok å signere i signaturfeltet da dette ikke vil vises når Historielaget får kopi av din innbetaling. (Bankene blander ut dette feltet, og vi kan ikke få opplyst hvem sin konto dette er utbetalt fra).

Det samme gjelder når du betaler via Nettbank, skriv i feltet ”melding til mottaker” navn og adresse på de som skal være medlemmer.

Ønsker du imidlertid å støtte arbeidet vårt uten å binde deg som medlem kan du bruke samme giro, men skrive gave der hvor det står medlemskontingent.

*Vi takker hjerteligst
for den støtten vi får!*

Kvittering

Innbetalt til konto

Beløp

Betalerens kontonummer

Blankettnummer

6264409922

Betalingsinformasjon

GIRO

Betalings-
frist

MEDLEMSKONTINGENT FOR 2013

Underskrift ved girering

Betalt av

Betalt til

**Byneset Historielag
Ingegjerd Opland, Stene Olastu
7074 Spondal**

Belast
konto

Kvittering
tilbake

Kundeidentifikasjon (KID)

Kroner

Øre

Til konto

Blankettnummer

<

>

4200 37 13355

<6264409922>

FORSIKRING OG GRUNNEIERS ROLLE:

- Evt. gjenvinning av tapt utmark/ dyrket mark må grunneier dekke gjennom utbetalt erstatning fra Naturskadefondet.

Tap av/skade på brannforsikret bygg med omkringliggende hage dekkes via brannforsikringens naturskadedel, som administreres av Norsk Naturskadepool på vegne av skadeforsikringsselskapene.

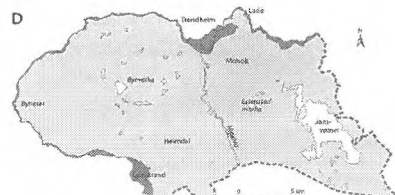
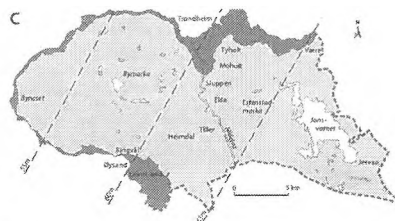
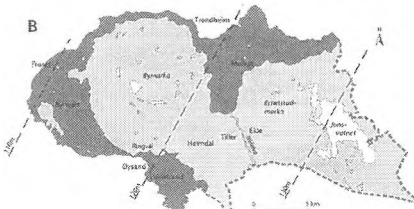
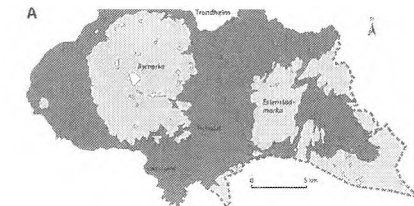
Sivilforsvaret

Sivilforsvaret er en statlig forsterkningsressurs for nød- og beredskapsetatene ved håndtering av store og spesielle hendelser - en viktig aktør i den norske redningstjenesten.

Slik Norge bruker Sivilforsvaret i fredstid, er det en rimelig forsikring for at samfunnet har folk og materiell å sette inn når andre ressurser ikke strekker til. Samtidig ivaretar Sivilforsvaret andre samfunnsoppgaver.

Sivilforsvaret:

- har kompetanse, er organisert og utstyrt for å gi operativ støtte til nød- og beredskapsetatene
- gir opplæring innen beredskap og redning for egne mannskaper og andre aktører innen den norske redningstjenesten
- bidrar til hjelpearbeid ved katastrofer i andre land
- inngår i atomulykkesberedskapen, og utgjør en viktig del av landets målenettverk
- driver en landsomfattende tjeneste for varsling av befolkningen ved overhengende fare
- ivaretar viktige oppgaver i tilfelle krig

Sivilfrosvarstjeneste er er pålagt plikt på lik linje med verneplikt, men i Sivilforsvaret kalles det en tjenesteplikt som omfavner mer enn verneplikten, Kvinner og menn mellom 18 og 55 år kan rekrutteres til Sivilforsvaret. Sivilforsvaret får overført personell fra Vernepliktsverket, siviltjenesteadministrasjonen og folke-registret ut i fra hvilke avdelinger det er behov for personell til.

Krisehåndtering på Byneset.

Sivilforsvaret i Sør- Trøndelag disponerer ca 530 personer i operative avdelinger, 250 av disse har tilhold i Trondheim kommune og randkommunene. Under skredet ble det benyttet ca 160 personer (vakter) disse disponerte og betjente materiell for ca 4 mill kroner og forbrukte på

de 10 dagene som de var tilstede ca Kr. 500.000,- som gikk til drivstoff, tjenestetillegg, forpleining og reparasjoner av materiell i ettertid. Disse kostnadene er belastet den enkelt av innbyggerne i Norge gjennom skatteseddelen.

Husmannsliv på Byneset anno 1882

Lørdag 1.september inviterte Byneset Historielag til friluftsteater på husmannsplassen **Onsøyhaggån, oppi skogen ved Onsøyen på Rye.**

Den lille og maleriske plassen, med nydelig utsikt over bygda og fjorden, fikk god hjelp av sola til å gjøre forestillingen til en flott opplevelse for både arrangører, aktører og publikum.

Av Vigdis Anita Myrdal

Tema for forestillingen var utvandringen til Amerika på slutten av 1800-tallet, og som i Norge ellers på denne tida, dro også mange fra Byneset over til «Den nye verden», som Amerika også ble kalt. Det var forskjellige årsaker til at de dro, ofte på grunn av vanskelige og dårlige kår, men også eventyrlyst og rykter om billig jordbruksland lokket mange til å utvandre. Kulissene i forestillingen var sjølve gårdstunet på husmannsplassen, og alle

rekvisitter, kostymer og effekter ellers var svært tidsriktig og troverdig.

Stemningsfull start

Forestillingen startet litt over planlagt tid, for folk måtte få satt seg, og når det kom litt fler enn arrangørene torde å håpe på, måtte nye stoler og benker finnes fram etter hvert som de dukket opp. Men når alle var vel plassert, og etter en kort stillhet, hørtes vare toner, det var to jenter (Gunn-

Stadig flere ankommer husmannsplassen, og stolene fylles opp.

hild Onsøyen Johansen og Jannicke Rikstad Jacobsen), som spilte på lur fra hver sin voll i nærheten av plassen, og dette skapte en rolig og avventende stemning på tunet.

Deretter framførte Torger Onsøyen (for øvrig leder i Byneset Historielag) en prolog, hvor han fortalte litt om livet på husmannsplassen i 1880-årene.

Så gikk plutselig døra til den vesle, kvite stua opp, og ut kom husmannen med hele familien etter seg, for alle må være med og hjelpe til når potetene skal tas opp.

Det var Ingebrigt sjøl (Anders Håbjørg), kona Serine (Gunnhild O. Johansen), seks unger (Marius Risstad, Edvard Støland, Camilla H. Stenstad, Veronica Opland, Anna Kristin O. Johansen og Vilde R. Solli) og besteforeldrene (Elly Marri Aasegg og Knut Olav Aasegg). For det var sånn den gangen at både tre og fire generasjoner bodde under samme tak, uan-

sett hvor lite huset var. I prologen fortalte Onsøyen at det faktisk bodde 12 personer i dette huset på den tida skuespillet foregår, så det var nok ingen som hadde egne rom eller egne senger der.

Hverdagens strev

Eldstesønnen Anders (spilt av 17-årige Marius Risstad), skal neste dag reise til Amerika med båten, og dette er selvfølgelig tema under måltider, arbeid og lek denne dagen. Vi får se blant annet potetopptaking, klesvask, saueklipping, spinning og vannbæring, og unger som går på stylter, leker indianer og låser hverandre inne på utedoen; altså en vanlig hverdag i 1882.

Naboer kommer også på besøk, noen med instrumenter og noen reisegaver og matkurv, og det blir en trivelig stund ved langbordet, før ungene blir skysset inn, og det avsluttes med musikk og dans på

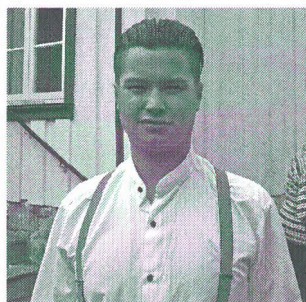
Husmann Ingebrigt på vei ut for å ta opp poteter, med hele familien til hjelp.

gressvollen. Småungene følger med gjennom vinduet, sjøl om de skulle ha sovet, mens storgutten Anders, som skal reise dagen etter, danser en siste dans i gamlelandet med kjæresten Ane, som naturlig nok er veldig trist over adskillelsen som nå er nært forestående. Også mor Serine er bekymret over å sende fra seg Anders, men de har ikke annen mulighet. Snart må de prøve å få jenta på tolv i tjeneste, kanskje på den gården faren har sin pliktjobb. Nei, det var nok ikke rom for å la barn være barn i den tida.

Til Amerika

Så er dagen der, og kistene til den månedslange turen er pakket med klær og mat, og Anders må bare skynde seg nedover, sammen med andre i nabolaget som skal med båten. Kjæresten Ane kommer nesten for sent, men får likevel tatt ordentlig farvel med sin kjære, før alle står vinkende igjen på gårdsplassen og reisefølget forsvinner nedover veien.

Under nesten hele forestillingen har Torill Aasegg spilt på sin fiolin i bakgrunnen, og de vemodige tonene til

Marius Risstad i sin første rolle, men han gjør det gjerne igjen.

Småungene følger nysgjerrig dansen på tunet gjennom vinduet.

slutt sto helt i stil med følelsen til de som sto og vinket, men hadde også spenningens toner i seg, for de som skulle ut på sitt livs reise.

Lokale aktører på frivillig basis

Alle aktørene forestillingen

Små og store kara bivåner når sauen skal klippes.

er fra lokalmiljøet, noen med mer erfaring fra scenen enn andre, men alle gjorde en kjempeinnsats, så her har det vært litt øving, forstår vi som ser på. Og nærmere 200 små og store personer fant veien til husmannsplassen Onsøyhåggån denne lørdags ettermiddagen, noe arrangørene var svært fornøyd med. Det var fri inngang, men det var mulig å gi en skjerv til historielaget i framsatte melkespann, og de tok inn en del kroner på pølse, kaffe og kake-salg, så noe overskudd ble det vel på dagen. De har ikke så veldig mange utgifter på arrangementet, forteller en av initiativtakerne og forfatter av opprinnelig manus Ingegjerd Opland. Dette er basert på felles dugnadsinnsats, og husmannsplassen er historielagets eiendom. Manuset har blitt redigert mange ganger,

samt at aktørene sjøl har fått satt personlig preg på sine roller og replikker, sier Opland. Det var nok spontane utbrudd og improvisering underveis også, og det setter jo ekstra spiss på fra opplevelsen for publikum. En liten spørerrunde i kafe-køen ga et tydelig og positivt svar på at alle syntes at forestillinga var både artig og underholdende, og at dette gjerne kunne gjentas.

Bok om husmenn og utvandring på Byneset

Idéen om å lage er forestilling som denne har ligget der lenge, og det har vært flere gode arrangement i Onsøyhåggån tidligere, både konserter, skuespill og åpne dager. Men i år ble denne forestillingen en realitet, og kan kanskje bli en tradi-

Både mor og jenter følger nøye med når ulla skal kardes og spinnes.

sjon, det vil vise seg. At det ble akkurat i år, har med fokuset Byneset Historielag har hatt på utvandring det siste året. I fjor arrangerte de en tur til USA, hvor svært mange fra historielaget var med, og der besøkte de mange av stedene folk fra Byneset har utvandret til. Dette som en research til boka som historielaget gir ut om kort tid, som omhandler både husmenn og utvandring. Det skal være en innholdsrik lanseringskveld for denne boka i Rye Samfunnshus den 2. november, og det anbefales å møte opp der også.

Anders skal dra til Amerika, og må trøste sin kjære Ane med at hun kan komme etter senere.

Forskningsdag i Onsøyhåggån 25. september 2012

30 elever fra Romolslia skole i Trondheim vant trekninga om å besøke Onsøyhåggån under Forskningsdagene 2012.

Etter oppfordring fra NTNU hadde styret i Byneset historielag laget et opplegg for en skoleklasse en skoledag. NTNU betalte buss for klassen.

Litt forsinka kom elevene hesblesende oppover mot plassen. Bakkene opp fra

Overby krever mye energi, og det var greit å ta fram nista mens "husmannen" Bjørn Haug og Torger Onsøyen fortalte om plassen. Elevene var godt forberedt og dette ble en god start på dagen.

Mye regn utover september gjorde oss i komiteen ekstra spente på været. Det viste seg fra den gode siden den dagen. Ja, så bra at Torger avslutta litt før slutt for å prøve å trøske.

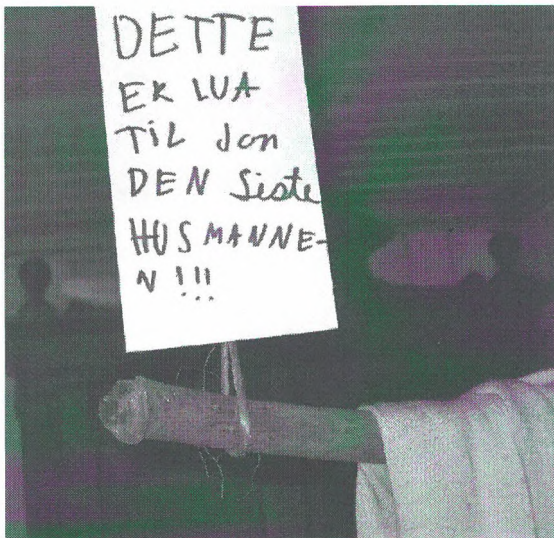
Bjørn og Torger fortalte om plassen.

Etter at alle hadde fått sett hva som befant seg både ute og inne på plassen, ble elevene delt i grupper etter interesse.

Det var størst interesse for å lage utstilling så det ble ei gruppe på låven og ei i stulånna. Ni elever hadde valgt å dramatisere fra en hverdag på plassen, og to ville lage spørrekonkurranse.

Her er elevene i gang med å finne det de vil fortelle om.

Her er ei typisk merking av gjenstand.

Alle satte i gang. Torger tok med elever på låven, og de måtte finne et redskap som de kunne finne virkemåten på og fortelle om til de andre etterpå.

Inne ble det skrevet lapper om det meste som befant seg i kjøkken, stua og på loftet. Elevene fant ut mange interessante ting om klær og husgeråd.

De som skulle dramatisere en hverdag på husmannsplassen, kom raskt i gang. Etter en liten halvtime hadde de dikta historia og funnet enkle kostymer. Alle hadde god innsikt i stoffet, og det var ikke vanskelig å lage replikker etter hvert. Grisen ble slakta og kjøttet solgt til bonden. All den gode innmaten kom husmannsfamilien til gode. Ellers ble det henta vatn med børter og vaska klær. Fin forestilling!

Alle fikk se utstillingene og teateret, og til slutt fikk de som hadde laget spørsmål, holdt en liten spørrekonkurranse.

En givende dag for oss som arrangerte, og alle fra Romslia virka veldig fornøyde. Dette var en fin måte å vise hvordan folk levde på husmannsplasser.

Da Hagavatnet gikk ut

Av J. Otnes (fra Fossekallen)

Flere steder i Litteraturen finner vi omtale av en stor oversvømmelse som fant sted i Gauldalen i året 1345 – tre år Svartedauden. Den mest fyldige beskrivelsen har proffesor Asmund Helland og ingeniør i Kanalvesenet Helge Steen gitt i en lengre avhandling i 1895. Med denne som et vesentlig grunnlag har J. Otnes gitt et sammendrag av katastrofen.

Det som hendte var at Terrassen omkring gården Haga og plassen Kvasshyllan raste ut og fylte det trange dalføret nedenfor Støren. Leirmassene laget en dam på 4-5 km lengde langs dalføret ned til gården Hovin, og denne sperringen hadde en betydelig høyde der hvor dalen var smalest. Elven ble tørrlagt nedenfor, og ovenfor dannet det seg en svær sjø som nådde opp til Bones på grensen mot Singsås. Omsider braste dammen, og blanding av vann og leire flommet nedover dalen. Et stort antall mennesker druknet, både i den oppdemnte sjøen og av flombølgen, som kom hurtig over dem som bodde nedenfor. Gaula skal ha fått sitt nåværende løp gjennom Gaulfossen etter denne hendelsen. Der skal den vist nok ha gått også i meget fjern fortid.

Hvem har skrevet ned dette?

Man kan spørre seg selv, hvorledes kan det ha seg at vi vet dette? Hvorledes kan beretningen om denne hendelsen ha overlevd bade Svartedauen og andre harde tider, da skrivekunsten ikke var vanlig

utbredt blant nordmenn? Svaret er at vi også denne gang må søke bistand hos våre frender i Island for å bringe orden i vår historie. Der har man Lagmanns-analen, som er nedskrevet inntil året 1362 av Einar Hafliðason. Han besøkte Trondheim i 1345, det samme året som skredet gikk, hvor han skriver følgende << Høsten før kom den etterretning til Nidaros, at fem og tyve gaarde sank ned i jorden i Gauldalen, saa at der ingen rest blev efter bygden, men flad sand og aur laa efter der, hvor bygden hadde vært.>>

I Skalhóltsannalen, som nedtegnet senest tre år etter skredet, finnes denne omtalen av skredet (etter oversettelse) << I Gauldalen i Trondhjem hændte det at elven Gula blev borte nogle (dage); men derefter gikk der et skred, som var så stort, at det fyldte dalen tversover og dæmmede elven Gula op, saa at den mængde mennesker druknede; men gaardene oversvømmedes, saa at at de alle stod under vann, og alt fæ druknede. Siden brast dæmningen, og alt løb da utover sammen med elven. Da gikk der mange flere gaarde, hvoraf nogle var hovedbæl og nogle kirker. Man regnede, at næsten halvtredie hundrede mennesker satte livet til der, bønder med sine kvinder og børn, nogle prester og mange klerker, en hel del velstaaende folk og mange arbeidsfolk. Men man antager, at veifarende folk og fatigfolk, som satte til, var ikke færre end de, som blev opptællet. Dette hændte kors-

messedag (14. september) om høsten. Man fant nogle lig, men meget faa blev bjerget i live, thi jorden og vandet slugte alt sammen, mennesker og gaarder. Der er nu senere blevet sandstrekninger og ødemark, men først var der vand og bløite, saa at folk ikke kunne komme frem>>

Det hevdes at raset blev utløst av voldsomt regnvær som skapte flom også i andre vassdrag i Trøndelag. I Flatøyannalene fortelles det om en flom i Orkdalen i 1345 som ødela flere gaarder. Det er blitt antydnet at dette kan værer feilskrift, og at det er Gauldalen som det siktes til. Hvorom alt er, så er det vel rimelig at det var regn som var den direkte årsaken til raset, og at dette regnværet var begrenset til Gauldalen alene.

Gerhard Schønning har også en beretning om rasområdet i sin reisebeskrivelse fra 1775. Han påpeker flere interessante detaljer. I Aslak Bolts jordbok fra 1440 nevnes plassen Kvasshyllan, og det er i senere skrifter hevdet at denne plassen i gammel tid var en gaard. Sagnet sier at Kvasshyllan var den største og beste gaarden i Støren, og at den har stått ubebygget siden Svartedauen. I øverlands norgeshistorie, bind III omtales Gauldals raset, og det sies her at den sjøen som demmet seg opp fikk navnet <<Hagavatnet>>.

Hvilke bergninge

Historisk er det enighet om at raset gikk i Gauldalen og ved Haga ca 3 km nord for Støren stasjon (i området hvor Haga bru er og før den første tunnelen på E6 sørover fra Trondheim) Det ble hevdet at man kunne ro med båt til Bones, for å få det til måtte rasmassen ha en høyde på 33

meter der elven ble demt opp. Dette medførte at Hagavannet fikk en lengde på 14 km og et areal på 12m² og et volum på 150 millioner m³. det er gjort bergninger at ved middels flom i Gaula ville det ha tatt 3 døgn og fylle dette magasinet, men ved stor flom bare ett og et halvt døgn. I annalene står det at vannet ble borte i nogle dager.

Hva skjedde da dammen brast?

Det var de store vannmassene som fikk avløp da dammen ble overtopped og leirmassene gjennomskåret. Dette vannet kom i tillegg til det utvilsomt store tilsiget til Gaula på grunn av regnværet. Det ble blandet med leire fra dammen, slik at det var et stort volum leirsuppe som ble presset nedover dalen. Det heter i annalene at alt gikk ut mot elven: *ok liop ofan saman ok ain*. Annalene sier også at det ble ødelagt noen kirker, og som menes å ha måtte rammet de naværende bygdene Horg og Flå, og at de tre kirkene Foss, Grinde og Flå har blitt tatt av flommen.

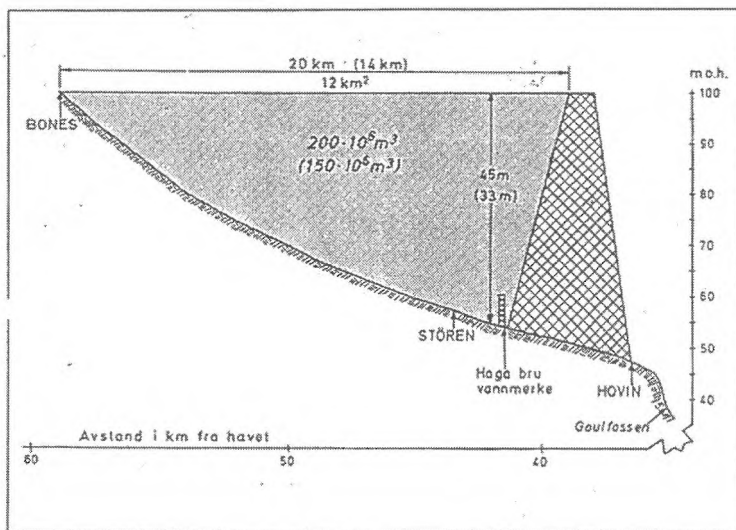
Det berettes at da skredet hadde demmet opp elven, slik at den ble delvis tørrlagt, så benyttet folk anledningen til å fange laks. Mens de holdt på med dette, så braste dammen, og mange omkom i flomvannet. Annalene sier at 250 mennesker, og at det i tillegg til dette var mange som ikke ble tallet. Man tallet blant annet ikke med fattigfolk den gangen.

Hele dalen nedover ble oversvømmet, men ødeleggelsene varrierte nok noe avhengig av bebyggelse og topografi. Det er rimelig å anta at flombølgen ble flatet ut noe før den traff fjorden ved Øysand. Det hevdes at nedenfor Melhus skal elven ha blitt grunnere etter denne hendelsen,

og ved Øye gård, ved elvens utløp skal oversvømmelsene ikke engang ha ødelagt de gravhaugene fra hedensk tid, som liker like over elvens alminnelige vann-

stand. Men Øysanden fikk en betydelig tilvekst etter Gauldalsraset hadde sunket til Bunns.

Lengdesnitt av Hagevann med antatt raseperring fra Haga bru til Hovin. Vi har tegnet opplysningene fra Holland og Støren inn på NVE's utvekket kart fra 1935. Dette hjelpemiddel hadde ikke de to herrer til rådighet i 1895, og de hadde heller ikke

de gode topografiske kart som vi har i dag. Vi har tatt utgangspunkt i at vannet etter sigende gikk opp til Bones. Det oppgitte areal på 12 km² stemmer relativt bra med våre nye målinger, hvis vi antar at sperrelagets sølspunkt lå litt nedenfor

Haga bru. Vannet var, som vi ser, noe lengre enn 14 km (ca. 20 km), og dybden nærmere 45 m like nedenfor Støren. Vi vil tro at volumet også var større enn de oppgitte 150 × 10⁶ m³. Et tall på bortimot 200 × 10⁶ m³ synes å være mer riktig.

Gaver til historielaget kan gi fradrag i skatten.

Historielaget mottar gjennom året pengegaver. Dette kommer godt med i lagets mangfoldige arbeid, og vi er svært takknemlige for det. Vi finner det riktig å opplyse om følgende:

Ved at Byneset historielag er medlem i Landslaget i lokalhistorie, har givere i rett til fradrag på skatten. Dette går fram av nettstedet www.skatteetaten.no. Gaven per år må være minst 500 kr i samla beløp og ikke over 12.000 kr. For å få fradrag må giveren gi opp sitt fødselsnummer ved innbetalingen. Byneset historielag sender inn opplysningene til Landslaget sentralt som har ansvar for å rapportere gavene til myndighetene. Landlaget sender også en bekreftelse til giver, som så kan bruke denne bekreftelsen som bilag til sin selvangivelse.

Styret

Etterlysning

Til Alle Lesere av dette heftet!

For å få til et godt hefte er redaksjonen avhengig av å få innspill til hva vi kan ta med i årshftet, og for å få dette til er vi avhengig av å få historier om stort og smått. For du som opplevde det kan det virke ubetydelig men for andre kan det gi en helhet og interesse for små og store hendelser. Mange av disse hendelsene kan være en muntlig overlevering og da kan det være godt å få den ned i skriftlig form. Enkelte kan være på bare noen linjer, om en hendelse som skjedde på godt eller vondt. Selv om det er historielaget, trenger det ikke å være så veldig gammelt, historie er det vel rett etter at det har skjedd. Eliteserien i fotball var vel Historie etter nest siste seriekamp i 2012!! Vi tar i mot alle innspill, muntlig, håndskrevet eller kopier av artikler. Den kan være så enkel som følgende hendelse!

En skolehistorie fra skoleåret 1967-1968 (første klasse)

Vi som startet i 1. klasse i 1967 på Skjøstad skole, for de som ikke har opplevd Skjøstad skole lå den der hvor den snart historiske brannstasjonen er nå. Her gikk Ryingen sitt første skoleår. Om jeg ikke husker feil var klasserommet i andre etasje mot spondal. Det var fire rom i bygget, to i hver etasje. Toalettet var utedo i bakgården. Hadde man behov for å ringe hjem eller lignende måtte man gå opp til sentralen som lå Skjøstad gård (gnr. Br nr.)

Vi som gikk i første da hadde Frøkene Kristiansen som lærer, og hun var litt mer opptatt av mus, enn enkelte andre. Dette

vil si hadde en skeptisk holdning til denne arten. Det som skjedde denne dagen var at noen trodde de så en mus løpe i gangen da vi skulle, på to rekker ned trappen og ut i bakgården for friminutt. I påfølgende time medførte dette en "observasjon" fra en elev (tror det var fra en av de små feminine som ikke burde ha gjort slikt). Over lærerens plass "kateteret" som stod på en opphøyd del av klasserommet (ca 20 cm) ved tavlen, helt oppe ved taket så det ut som om det var en åpning. I denne åpningen, var det en av de håpefulle som "Observerte" at musen stakk frem sitt hode og tok et overblikk over situasjonen. Dette med førte at Frøken Kristiansen inntok en observasjonspost bakerst i klasserommet ved ovnen for å se om denne observasjonen stemt. Undervisningen resten av denne timen ble gjennomført fra bakerste pult. En annen hendelse som kan nevnes er fra skrive og lese opplæringen, hvor man fulgte boken ABC. Denne dagen var vi kommet til at man skulle kunne skrive ordet VASE, noe som da virket uoverkommelig, men solo i formskrift var ikke noe problem. Likeledes (om det var samtidig er uvisst) hvor en elev skrev på tavlen X8IV8, hvordan kan du endre dette, med ett strek til et bilmerke, jo VOLVO.

17.mai feiring for 110 år siden

Klipp fra Ungdomslaget De Unges Håp`s avis Fram 17.mai 1902

Skolebarna og en del andre hadde som bekjent, en utflykt til Høgsteinen den 17. Kl 5 om ettermiddagen skulle man møtes ved Spongdal skole. Og der samledes en mengde både barn og voksne for å delta i toget. Den eldre musikkforening møtte opp, og var med og spilte. Da man kom til Høgsteinen kravla man så godt man kunne opp på denne og fant seg et sted i ly for vinden, hvor man kunne holde til, for det blåste en forferdelig kald vind denne kvelden. Det ble sunget en del fedrelands-sanger, og musikken spilte. Klokker Høyem holdt en tale for barna, forklarte dem

dagens betydning. Talte om eidsvollsmennene i 1814 o.s.v. Kandidat Stabel talte for de voksne. Om kvelden da dampbåten kom til Steinshylla, gikk en del av forsamlingen for å hilse på dem som i en meget opprømt stemning kom fra Trondheim, etter å ha feiret den 17. der. Etter å ha moret seg en stund, begav man seg på hjemvei med musikkorpsset i spissen. Vel tilbake på Spongdal skole igjen ble flaggene levert tilbake, hvorpå det ble spilt en slått til avskjed. Og forsamlingen gikk visstnok hjem hver til seg, tenker jeg.

IOB

Vegminne

Denne steinen angir skille av vedlikeholdsplikt for bøndene på vegen mellom Gaustad på Byneset og Fjøsvollan i Leinstrand i første halvdel av 1900 tallet.

Slik plikt var nedfeldt allerede i Magnus Lagabøters landslov av 1274, og senere beskrevet og forsterket i etterfølgende lovverk. Fra 1600 – 1700 tallet, blir begrepet «rode» brukt til å avgrense en bestemt veglengde med vedlikeholdsplikt. Vegen mellom Gaustad og Fjøsvollan ble bygd 1907-1909 med privat innsamlet startkapital kr. 10000. Hovedentreprenør var Albert Hansen fra Smistad. Arbeiderne tjente 2 kr. dagen, av dette ble det trukket 1 kr. for kost og losji. Startkapitalen strakk ikke til, og Fylket bevilget da kr. 4000 mot at kommunene tok på seg vedlikeholdsplikten.* Etter forhandlinger

ble det enighet om et skille ved Bete der steinen har stått frem til 1012.

Ved Bete har steinen stått i veggrøfta bortgjemt og lite påaktet. Med støtte fra Kaare Romulsi`s kunstlegat har Heimdal Historielag i forståelse med Byneset Historielag i 2012 flyttet steinen hit for å bringe et gammelt vegminne frem i dagen til glede for turgåere og vegfarende. Dette stedet ble også kalt «snøplogbakken» fordi ploegen ofte ble hensatt her.

Heimdal Historielag 2012.

Klapptelegraf på Flakk

Vi kom med i Napoleons-krigen i 1807. Aliansen Frankrike og Danmark/Norge kom da i krig med England og Sverige. Krigen gjorde at det ble behov for et bedre meldesystem enn vedesystemet og flaggsignallinjen som var delvis utbygd. Det banet vei for den optiske telegraf (klapptelegrafen), men vedesystemet ble også beholdt.

Prins Christian August beordret i 1807 på vegne av kong Christian VII att det skulle bygges en klapptelegrafkjede langs kysten fra Christiania til Trondheim. Den ble ferdig i 1808/1809. Telegrafen bestod av et stativ med 6 Svingbare klaffer som kunne settes i tre stillinger. Horisontal klaff (klaff var da usynlig) og klaff vendt opp eller ned. På denne måte kunne 229 forskjellige tegn sendes. Hver posisjon tilsvarte en tallkode som ble lest av fra en kodebok. Eksempler fra kodeboken:

Kode 4. Skibene som sees ere fiendtlige.

Kode 67. Fienden er tilbagedrevet.

Klaffenes stilling hadde følgende betydning.

Øverste rekke:

Venstre klaff opp = 0 (les 100), Venstre klaff ned = 3

Midterste klaff opp = 1, Midterste klaff ned = 4

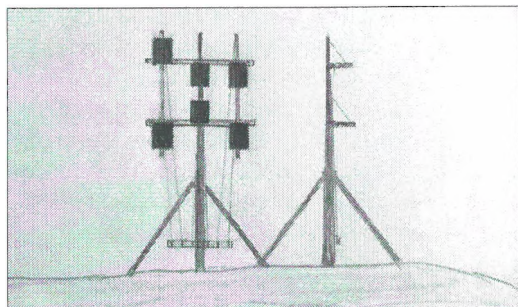
Høyre klaff opp = 2, Høyre klaff ned = 5

Nederste rekke:

Venstre klaff opp = 10, Venstre klaff ned = 40

Midterste klaff opp = 20, Midterste klaff ned = 50

Høyre klaff opp = 30, Høyre klaff ned = 60

Mulig telegrafen på Flakk så slik ut.

Kanskje var det to master for å kunne sende i to retninger.

Det var nok en anstrengende oppgave og oppservere om det ble sendt beskjeder på telegrafen. Man måtte hele tiden observere og kikert ble brukt for å se signalene. Været og mørket var klare begrensninger i bruken av telegrafen.

Den nordenfjeldske telegraflinje gikk fra Trondheim til Kristiansund og hadde 42 telegrafstasjoner. I Trondheim var første stasjon på Kristiansten festning så til Munkholmen videre til Digermulen, Folafothen og Flakk. Videre over fjorden til Kriken ved Vemundstad. Om den militære nytten av systemet, vet man at i juli 1812 ble Arendalsflotiljen tilkalt til slaget ved Lyngør da den danske fregatt «Najaden» ble angrepet og senket av det engelske skipet «Dictator». Og i 1814 ble en trefning mellom Norske og Svenske sjøstridskrefter hindret ved at Christian VII ga telegrafisk ordre om tilbaketrekning av den Norske flåte.

Da freden kom og krigsfrykten var over ble telegrafen lagt ned, da det var svært dyrt og resurskrevende og holde den i drift. Så 18. November 1814 ble det bestemt av marine departementet, at telegrafen skulle nedlegges og personalet dimitteres. Det var slutten for den optiske telegraf i Norge.

I.O.Berg

Kongens fortjenstmedalje til Arne Håbjørg

På historielagets lanseringskveld av den nye boken «Husmannsvesnet og utvandringen til Amerika» fredag 2. November overrakte assisterende fylkesmann Brit Skjelbred Kongens fortjenstmedalje til Arne Håbjørg.

Nedenfor følger noe av det som var skrevet som bakgrunn for søknaden fra historielaget og noen tilføyelser: Håbjørg ble ansatt i Felleskjøpet i Trondheim i 1959 og jobbet der til han gikk av som pensjonist. På grunn av sin pålitelighet og gode egenskaper forøvrig, avanserte han tidlig til leder ved såvareavdelingen ved bedriften. Som pensjonist har Håbjørg vært aktiv i bedriftens pensjonistforening og utført en rekke tjenester i foreningen. Håbjørg er politisk engasjert og har vært vara-medlem for Senterpartiet i Trondheim bystyre.

Tillitsvern og frivillig innsats forøvrig. Håbjørg engasjerte seg tidlig i foreningslivet på Byneset. Han var svært aktiv og engasjert som medlem i de mange organisasjonene han deltok i. Han fikk derfor mange tillitsvern og ble ofte valgt til leder og til å representere lagene i overordna organ.

Av laga nevnes:

De Unges Håp. Et frilynt ungdomslag der han ble medlem som tenåring. Han var styreleder for laget i 1961 og 1962 og medlem av styret i flere år.

Songlaget Våren. Begynte i koret høsten 1954. Formann i koret i 9 år, i styret i ytterligere 9 år og aktiv sanger i 50 år. Æresmedlem i koret.

Byneset seniorkor. Begynte i koret i 2005 og var formann i 2 år.

Orkla og Gauldal sangerforbund. 4 år som formann, hadde også andre tillitsvern i forbundet, tilsammen 19 år.

Forbundets hederstegn i sølv for stor administrativ innsats.

Fikk i år 2000 forbundets hederstegn i gull. (bare 2 personer har mottatt denne utmerkelsen).

Norges korforbund. Innvalgt i styret i 1988. Som visepresident fra 1990 til 1996, flere år i valgkomiteen.

Har mottatt Norges Korforbunds hederstegn.

Norges sang og musikkråd.

4 år i valgkomiteen.

Spongdal skoles musikkorps.

Som far til flere medlemmer av korpset var Håbjørg aktiv med som støttemedlem i en lang periode, leder for styret i 2 år.

Byneset Historielag. Håbjørg var med og tok initiativ til at

laget ble startet i 1994 og med i det første styret som nestleder. Valgt som leder i 1999 og var det i 2 år. Han var en god leder med mange kreative forslag, og hadde en stor evne til å inspirere andre slik at aktiviteten i laget ble omfattende. Historielaget hadde sitt høyeste medlemstall i denne perioden med over 270 medlemmer. Spesielt vil vi fremheve følgende konkrete arbeidsoppgaver som Håbjørg har arbeidet med i historielaget :

Byneset Bygdebøker.
Gårds og slekthistorie for Byneset, et flott bokverk på 3 bind og 1800 sider, senere er det nå kommet 4 nye bind i serien. Den siste boka Husmannsvesnet og utvandringa til Amerika er i sin helhet skrevet av Håbjørg da med hjelp til bearbeiding av bildestoff og gjennomgang av utvandrerlister.

Han var også med i redaksjonskomiteen for boka «Konfirmanter på Byneset gjennom 100 år.»

Håbjørg stod også i spissen for en stor utvandrerfestival i år 2000. Og reiseleder for historielagets tur til USA i 2011.

I. O. Berg

JULENØTTER 2012 · 24 SPØRSMÅL SOM JULE-QUIZ

Spørsmål fra tilfeldige emner, områder og fag som i hovedsak besvares med et eller to ord/tall. Lykke til!

	SPØRSMÅL	SVAR
1	Tettbebyggelse lengst sør i Nærøy kommune. Gammelt handels- og gjestgiversted.	
2	Hovedkirke i Skogn prestegjeld, bygd i Middelalderen.	
3	By og administrasjonssentrum sete for Fosen tingrett.	
4	Navngitt Lilletorvet.	
5	Dalen har navn etter elva Driva.	
6	Den andre av tre i en trilogi om familien Neshov fra Byneset.	
7	Bygd og et dalføre i Stjørdal kommune.	
8	Avstanden over fjorden til Byneset i Trondheim er ca. 5 km på det smaleste.	
9	Kommunesenter for de tidligere herredene Tiller og Leinstrand.	
10	Består av kjøtt fra storfe og sau pluss kjøttboller som også skal inneholde fårekjøtt.	
11	Ble fradelt Åfjord som egen kommune med 1529 innbyggere 1. januar 1896.	
12	Skisenter ligger i Orkdal kommune,	
13	Trener for Østerrikes herrelandslag, og fra 1978 tok han over som norsk rikstrener.	
14	Tunnelen ble åpnet 27. mai 2010 som en del av Nordre avlastningsvei.	
15	Kanskje kjent for byen Kolvereid som er Norges minste by.	
16	Gruva ble drevet 1936-1972. Gruvene danner i dag ei sammenhengende gruve, som vedlikeholdes og sikres av et museum	
17	Bygd i 1989 og konserthuset har fått sitt navn etter en historisk tradisjon i Trondheim.	
18	Et område i Trondheim på sletten under Kristiansten festning.	
19	Skipet ble bygd også for cruisefart. Besøkte Trondheim senest 2.7.2012.	
20	Et årlig marked og kulturarrangement på Røros som finner sted den tredje tirsdag i februar.	
21	Fornavn Joralf, og fylte 85 år i 2012 med sine varme hender.	
22	Den største og eneste bebodde av øyene er Husøya. Arealet er 14 km ² , hvorav Husøya utgjør 8 km ² . Øya har ca. 15 fastboende.	
23	Verdals navle får æ itj pøls så hoppe æ i elva.	
24	Den gamle kongeveien ligger i Drivdalen mellom Oppdal og Dombås. Er 6 km lang.	

LØST AV: .....

.....

Svar på JULENØTTER må være levert/sendt senest SØNDAG 20. JANUAR 2013.

POST: Ole Arnfinn By, Martin Haugens v 23, 7070 Bosberg.

E-post: arn-b@online.no TELEFON/SMS: 91519281

3 bokpremier trekkes blant de med alle/flest riktige besvarelser.

JULEGAVETIPS!

Kalenderen 2013

Historielagets tradisjonelle Kalender med fine "historiske" bilder fra Byneset, er ferdigtrykt i år også.

1 stk kr. 100,-, 5 stk. kr. 400,-

Byneset Bygdebok 1-3, "Gårdshistorien" med rettelser, samlet	kr. 1000,-
Byneset Bygdebok bind 4, "Kirkeboka"	kr. 350,-
Byneset Bygdebok bind 5, "Lag og organisasjoner"	kr. 350,-
Byneset Bygdebok bind 6, "Skoler og Næringsliv"	kr. 350,-
Byneset Bygdebok bind 7, "Husmannsvesenet og utvandringa til Amerika"	kr. 350,-
"Konfirmanter på Byneset gjennom 150 år. 1856- 2005"	kr. 250,-
"Ord og uttrykk fra Byneset" Boken som kom i 1999 og har mer enn 3000 ord og uttrykk fra vårt Bynesemål, hvor av en rekke er på vei til å forsvinne fra vårt dagligspråk.	kr. 150,-
Ekstra eksemplarer av Historielagets årshäfte	kr. 40,-
DVD'er :	
"Gamle arbeidsformer i landbruket" som viser torvtaking, høyonn og skuronn og "Fjordfiske" som viser fiske med kilnot. 60 min.	kr. 150,-
"Julegrisen" Fra slaktning til festbord via gamle tilberedningsmetoder	kr. 150,-

Salgssteder.

Kalender, Årshäfte Bydebøkene får du kjøpt på COOP Rye.

Boka "konfirmanter på Byneset gjennom 150 år. 1856-2005 er å få kjøpt hos Nik. Haugrønning AS

Alle artikkelen er for øvrig å få kjøpt, en komplett oversikt over det Historielaget har til salgs er å finne på hjemmesidene våre.

I tillegg til dette vil det selges bøker, kalender for 2013, Årshäfte 2012 og DVD'er:

Årets bygdebok er: Husmannsvesenet og utvandringa til Amerika.

Bydelskaféen, messe 1.desember kl. 10.00 – 16.00.

Spongdal, Prix, 7.- 8.- 14. og 15.desember. Alle dager fra kl. 10 – 17.

COOP Rye, 8.desember fra kl.10 – 15.

Lurer du på noe angående salget, kan du ta kontakt med

Jarle Haugum (97586159) eller Ola Elvrøm (45244683).

God Jul
og
Godt Nytt År!

